

(Nadaljevanje z 19. strani)

preprost, ker se v njem prostorno in časovno jasno loči potrebno delo od presežnega dela, posebno pri delovni renti.

V tej dobi fevdalizma je tlačan na primer moral delati tri dni na določenih parcelah za sebe in kar je pridelal na teh parcelah, je pripadalo njemu. Druge tri dni pa je moral delati na fevdalčevem posestvu, obdeloval mu je polje, sekal drva, pripravljaval zimske zaloge, pekel kruh itd. Zato je bil temu tlačanu popolnoma jasen čas, ko je delal zase, in čas, ko je delal v korist fevdalca. Fevdalci so bili razni knezi, grofje, begi, škofje itd.

V kapitalizmu dobi presežno delo obliko presežne vrednosti. Izkoriščanje je zasnovano na ekonomskih odnosih, na ekonomski prisilnosti. Proizvajalec mora zaradi svojega ekonomskega položaja na delo h kapitalistu in zanj proizvajati. Prav zato pa, ker imamo v kapitalizmu denarno razmerje, ki je zasnovano na zakonih blagovne zamenjave, se zdi, da delavec ne odstopa kapitalistu nobenega presežnega dela. Tu je eksploatacija popolnoma skrita. Potrebna je bila določena stopnja razvoja kapitalizma in genialni znanstvenik, da je bila skrivnost eksploatacije odkrita. To je napravil dejansko Marx.

Prav zato, ker je delavec formalno svoboden in ker gre na delo h kapitalistu s formalno svobodnim dogovorom, »blagovnim dogovorom«, je eksploatacija skrita. Kapitalist kupi delovno silo, delavec pa jo prodaja svobodno na tržišču. Zato se zdi, da je vse delavčevno delo dejansko delo zanj samega, ker se na površju dogaja tako, kakor da bi delavec prodajal kapitalistu delo. Za osem ur dela na primer dobi daino 12 dolarjev, to je 1.5 dolarja na uro. Videti je, kakor da bi bilo vse delo plačano delo, to je, kakor da je ves delovni čas potreben delovni čas.

V kapitalizmu kakor tudi v sužnjelastniškem sistemu velja presežno delo za gospodujoči ekonomski vzvod; ta gospoduje nad potrebnim delom. Na tem presežnem delu, ki si ga prisvajajo eksploataciji, temelji njihovo materialno in duhovno vodstvo, zato pa tudi položaj gospodovanja v družbi. Prav zato, ker je presežno delo od delavca odtujeno in mu vsiljeno kot tuja delovna sila, je podrejen in eksploatairan; odvzet mu je največji del materialnega bogastva, ki ga ustvarja, prav tako pa je tudi v osnovi oropan duhovnega razvoja.

»Ves razvoj človeške družbe ... se začemlja tistega dne, ko je družinsko delo ustvarilo več izdelkov, kakor jih je bilo potrebnih za vzdrževanje družine, od tistega dne, ko je bilo mogoče del dela uporabiti za proizvodnjo proizvodnih sredstev, a ne samo življenjskih potrebščin. Prebitok izdelkov dela nad stroški za preživljanje dela in ustvarjanje ter povečanje družbenega proizvodnega in rezervnega sklada iz tega prebitka, to je bilo in je še vedno temelj vsega družbenega, političnega in intelektualnega napredka. V današnji zgodovini je ta sklad lastnina privilegiranega razreda, katerega sta ob tej lastnini pripadla tudi politično gospodarstvo in duhovno vodstvo. (Engels: »Anti-Dühring«, str. 201-202).

4. Spremembe v položaju proizvajalcev v zvezi z razvojem razrednedružbe

Če proučujemo razredno družbo, od sužnjelastniškega sistema do kapitalizma, pa vendar lahko sklepamo, da se je s prehodom iz ene v drugo le spremenil položaj proizvajalcev v pozitivnem pomenu. Tlačan je bil v boljšem položaju kakor suženj. Pridobil si je že določeno svobodo. Sicer je bila to nepopolna svoboda, ker je bil vezan na zemljo in je moral zaradi osebne odvisnosti opravljati določene obveznosti do fevdalca, izven teh obveznosti pa je bil svoboden. To pomeni, da ima proizvajalec v fevdalizmu že iniciativo, da si sam zase zagotavlja potrebno delo. Res je, da mora dati fevdalcu rento v določeni količini pridelkov (produktno rento), sam proizvajalec pa je le gospodar svojega delovnega časa, sam odloča, kdaj bo vstal, kako dolgo bo delal na njivi, kdaj in koliko bo posejal, kdaj bo počel. Ve, da mu bo, če bo več delal in ličine pridelkov, ki predstavlja presežno delo, če bo več pridelal, po oddaji določene kodelo, le ostalo tudi njemu več. Tu je torej že neka iniciativa proizvajalca, da skuša povečati količino dobrin, ki bodo ostale njemu.

Kapitalizem razvija še večjo iniciativo proizvajalca. Delavec je pravno popolnoma svoboden. Svobodno izbira kapitalista, pri katerem bo delal, kateremu bo prodal svojo delovno silo. Ni več vezan na eno tovarno, kakor je bil tlačan vezan na zemljo. Lahko se pogaja za ceno svoje delovne sile, lahko gre na tržišče, kjer bo prodal svojo delovno silo po najugodnejših pogojih. Kapitalist si razen tega prizadeva, da pripravi z ustreznimi mezdinimi sistemi delavca do tega, da se bo med delom, čim bolj je mogoče, trudil. In res si delavec prizadeva, da bi dosegel največji učinek in dobil večjo mezdno, posebno pri plačilu od kosa. V okviru proizvodnega procesa razvija kapitalist mnogo bolj iniciativo proizvajalca. Toda tudi ta iniciativa se reducira do meje presežnega dela. Čez to mejo ne gre. Vsa družbena iniciativa glede prisvajanja ali upravljanja presežnega dela, glede uporabe tega presežnega dela pripada kapitalistu. Najeti delavec je tega oropan.

Z razvojem razredne družbe — od sužnjelastništva do kapitalizma — se torej spreminja položaj proizvajalca v pozitivnem pomenu. Prav tako raste tudi vsota običajnih potreb, do katerih ima proizvajalec pravico v zvezi z družbenim razvojem.

Tu imamo dejansko opravka s protislovnim gibanjem. En činitelj vpliva na razširjenje potrebnega dela. To je porast potreb samih proizvajalcev v zvezi z družbenim napredkom sploh. Materialne in kulturne potrebe meznega delavca so večje, kakor so bile običajne materialne in kulturne potrebe tlačana v fevdalizmu, še večje pa, kakor so bile potrebe sužnja v sužnjelastniškem sistemu. Mezdni delavec normalno zahteva več življenjskih dobrin za zadovoljitev svojih potreb.

Za proizvodnjo večje količine življenjskih sredstev, življenjskih potrebščin pa

je torej potrebnega tudi več delovnega časa. Ta činitelj vpliva na povečanje potrebnega dela, na podaljšanje potrebnega delovnega časa. Drug činitelj pa deluje v nasprotnem smislu. To je razvoj proizvodnih sil družbe. Ta činitelj je mnogo močnejši kakor prvi. Zato ker se proizvodne sile družbe razvijajo, posebno pa v eri kapitalizma, mnogo hitreje kakor prej, je vendarle mogoče to količino življenjskih dobrin, ki tvorijo krog delavčevih potreb, proizvesti v krajšem delovnem času. To pomeni, da razvoj proizvodnih sil skrajšuje potrebni delovni čas. In tako se v zvezi z družbenim razvojem končno pojavlja kot osnovni rezultat enega in drugega skrajševanje potrebnega dela. Potrebno delo meznega delavca traja manj časa, čeprav materialno vsebuje mnogo več življenjskih potrebščin, kakor jih je vsebovalo potrebno delo sužnja. Potrebno delo sužnja je bilo daljše. Morda je suženj v delovnem času 15 ur porabil vseh 10 ur za pičlo količino življenjskih potrebščin, ki jih je trošil. Nasprotno pa proizvede sodobni mezdni delavec že v dveh ali treh urah dela — osemurnega delovnega dneva — zase potrebne življenjske potrebščine, ki daleč presegajo tisto, kar je dobival suženj.

Za vsakega izmed teh načinov proizvodnje, v katerih se presežno delo odtuja od potrebnega dela (v sužnjelastništvu, fevdalizmu, kapitalizmu), je prav tako zakonito, da se z razvojem vsakega izmed njih relativno zmanjšuje potrebno delo, presežno delo pa se relativno povečuje. To pomeni, da sodelujejo proizvajalci pri bogastvu, ki ga ustvarjajo s čedalje manjšim deležem. Nasprotno je čedalje večji delež bogastev, ki si jih kot presežno delo prisvajajo lastniki proizvodnih sredstev. Kapitalizem je v tem prav tako najbolj energičen in najbolj radikalen.

(Nadaljevanje sledi)

Uredniški odbor

»NAŠE SKUPNOSTI«

Nikola Balog, Tone Vratusja, Todor Vujasinović, Danilo Vuković, Dušan Vuković, Kiro Gligorov, Ašer Deleon, Milun Ivanović, Petar Ivičević, Jovan Janković, Jovan Marinović, Ljubisav Marković, Nikola Miljančič, Mitra Mitrović, Ante Novak, Vojsin Popović, Zdenko Has, Nikola Cobelić, Rajko Skaljak

Predsednik uredniškega odbora

KIRO GLIGOROV

Glavni in odgovorni urednik

RAJKO SKALJAK

UREDNIŠKI ODBOR ZA SLOVENIJO

Ivo Klemenčič, Vasja Kogej, Viktor Kotnik, Mile Smolinsky, Pavle Zaucer

Predsednik uredniškega odbora za Slovenijo

PAVLE ZAUCER